

ความมีสติของพระราชา

— ๑๐ —

๒๖ เมษายน ๒๕๓๓

สำหรับพวกเรา ล่วงมาถึงเวลา ๒๐.๓๐ น. แล้ว เป็นเวลาที่จะได้พูดคุยถึงเรื่องที่ค้างอยู่ต่อไป. ในวันนี้จะได้พูดถึงเรื่อง **ความมีสติสำหรับพระราชา**, ในปัญหาที่เสนอ ขึ้นมานั้นมีอยู่ปัญหาหนึ่งถามว่า พระราชาจะมีสติได้อย่างไร ? ก็เลยขอถือโอกาสพูดคุยกันในวันนี้.

กรณีที่ถามว่า พระราชาจะมีสติได้อย่างไรนั้น มันเป็นคำถามที่ยังไม่ ชัดเจนสมบูรณ์ ฉะนั้นจะต้องขยายความออกไป ว่ามันมีสติในเรื่องอะไร ? พระราชา จะมีสติในเรื่องอะไร ? ก็ตอบว่า มีสติในเรื่องที่เกี่ยวกับพระราชาทุกอย่าง. ที่นี้เรื่อง ทุกเรื่องของพระราชาเนี่ย มันขึ้นอยู่กับสิ่งสำคัญสิ่งหนึ่ง ซึ่งเรียกกันว่า “อุตมคติ”.

คำว่า “อุตมคติ” นี้ ผมเชื่อว่าพวกคุณคงจะเคยได้ยิน และเคย ได้พูดคุยกันมาแล้วมากทีเดียว ; แต่ถึงอย่างนั้นก็ยังคงคิดว่า ยังไม่อาจจะเป็นคนมี อุตมคติได้ ; ก็ขอพูดถึงอุตมคติกันอยู่เสมอ แต่คุณก็ไม่อาจจะจะมีอุตมคติได้ ;

๑๖๖

เพราะเหตุว่า ยังไม่รู้ใจความสำคัญที่จะเป็นอุทมคตินั่นเอง. อย่างเช่นว่า เกิดมาทำไม? คุณก็ไม่รู้ว่า เกิดมาทำไม? แล้วนี่จะมีอุทมคติได้อย่างไร? อุทมคติในการเกิดมาเป็นคนนั้น มันก็ไม่ได้ ตายังไม่รู้ว่าจะเกิดมาทำไม; หรือ **รู้ว่าเกิดมาทำไมนั่นแหละ จึงจะรู้ว่าอุทมคติสำหรับมนุษย์มันเป็นอย่างไร.** แต่ถ้าใครมาพูดว่าคุณไม่รู้จักอุทมคติ ไม่มีอุทมคติ คุณก็โกรธ; แต่แล้วข้อเท็จจริงมันก็อาจมีได้จนถึงว่า คุณไม่มีอุทมคติ เพียงรู้จักข้อของมัน เพราะยังไม่รู้ว่าเกิดมาทำไม. นี่ขอให้คิดกันดู ว่าเรื่องอุทมคตินั้นมันคงจะไม่ใช่เรื่องเล่น ๆ เล็ก ๆ น้อย ๆ. ฉะนั้น เราพูดกันถึงคำว่า อุทมคติสักหน่อยก็จะดี.

คำว่า “อุทมคติ” ในความหมายที่เป็นกลาง ๆ นั้น มันมีอยู่ว่า คนเราต้องมีอุทมคติ; และสิ่งที่เรียกว่า “อุทมคติ” นั้นคือหลักสำหรับยึดหน่วง ในการที่จะลุดึงจุดหมายปลายทาง มันเป็นหลักสำหรับจะเป็นเครื่องยึดหน่วง ตลอดเวลา ในการที่จะถึงจุดหมายปลายทาง. ทีนี้ ทำไมจะต้องมีอุทมคติ? มันเนื่องจากว่า ถ้าปราศจากอุทมคตินั้นก็ เคว้งคว้าง อย่างนี้. คนบางคนมี อุทมคติเปลี่ยนเรื่อย นี่ก็อีกคนไม่มีอุทมคติ มันเคว้งคว้าง; ภาวจะรู้จักอุทมคติจน ไม่เคว้งคว้างนี้ ก็ต้องการเวลาเหมือนกัน. มีอุทมคติเพื่ออะไร? **มีอุทมคติ ก็เพื่อจะเป็นหลักยึดหน่วง ไม่ให้เคว้ง, เป็นเครื่องแนใจ แล้วก็เครื่อง ให้กำลังใจ พยายามตั้งใจ และรวมทั้งเป็นแสงสว่างตลอดเวลาด้วย; ประโยชน์ ของมันมีอยู่อย่างนี้.**

ทีนี้ เราจะพูดว่า เราจะมียุทมคติได้อย่างไรต่อไปอีก โดยวิธีใด? นี่ก็จะมาถึงสิ่งที่เรียกว่าสติ; ดังนั้น การที่วันนี้จะพูดถึง **สิ่งที่เรียกว่า “สติ”** ก็เพราะว่า **เป็นเครื่องมือสำหรับให้เราจะมีอุทมคติ ได้ ตามที่เราต้องการจะมี; และอุทมคตินั้นไม่ใช่ของสักแต่ว่าซื้อ มันต้องมีอยู่จริงๆ; ที่จะมีอยู่จริงๆ ได้**

ก็เพราะว่า มีสติเพียงพอ. สำหรับตอนนั้นก็อยากจะแนะนำให้สังเกตเห็นว่า คนเรา ที่ว่าปฏิบัติอะไรไม่ไถ่สม่านั้น เพราะว่าขาดสติ ไม่ใช่เพราะว่าขาดความรู้. ความรู้ที่เรียกว่าปัญญาในเบื้องต้นนี้ ปัญญาในระดับระดับต้นนี้ เราเรียกว่า ความรู้; นี่ไม่ขาด ได้ยินได้ฟังอยู่จนเหลือเพื่อ และจนกระทั่งว่า เรารู้โดย เหตุผลว่า เรามีอุทมกคิของเรายังไร? ควรจะมีอย่างไร? ตอนนั้นไม่ค่อย จะยาก, แต่แล้วมันจะยาก, ยากตอนที่ ไม่มีสติจะรักษาสัจนี้ไว้ได้.

คุณรู้จักสติในฐานะเป็นธรรมะสำหรับการรักษานั้น โดยเฉพาะ คือ การรักษาสัจ. สตินี้เป็นคุณธรรม มีหน้าที่สำหรับรักษาคัมภีร; ที่เรา เผลอไปเพราะขาดสติ ไม่ใช่เพราะไม่มีความรู้; ทั้งที่มีความรู้ท่วมหัวนี้ มันก็ยัง ขาดสติอยู่นั่นเอง; ฉะนั้นจึงจำเป็นจะต้องผูกกันถึงเรื่องสติ.

ถามว่า ขรรษาจะมีสติได้อย่างไร? ก็ยังระบุ ให้ชัดเจนไปว่า มีสติสำหรับที่จะเป็นขรรษาที่ดีก็พูดได้ อย่างไร? ถ้าเราขาดสติเราก็เป็นขรรษาไม่ได้; ไม่ต้อง พูดถึงขรรษาที่ดี ขรรษาธรรมดาก็เป็นไม่ได้. เพราะ ฉะนั้นจะต้องผูกถึงอุทมกคิต่อไป ว่ามันเป็นสิ่งที่จะมีได้ เพราะสติ. ตัวมันก็คือหลักสำหรับยึดหยุ่นของจิตใจ; เหตุที่ต้องมีก็เพราะว่า ถ้าไม่มี มันทำให้เคว้งคว้าง; ฉะนั้นประโยชน์ของมันก็คือว่า จะได้มีหลัก มีกำลัง มี แสงสว่างอยู่ในนั้น; แล้วจะมีได้ก็เพราะว่าเรามีสติเพียงพอ.

ทีนี้ ก็มาถึงอุทมกคิของขรรษา : ถ้าจะพูดกันถึงว่า อะไรเป็น อุทมกคิของขรรษา ก็อย่าลืมว่า จะต้องนึกถึงคำว่า “มนุษย์” ก่อนคำว่า

ขรรวาส; เพราะอย่างไรเสีย ขรรวาสก็ต้องเป็นมนุษย์ บรรพชิตก็เป็นมนุษย์. การที่เราพูดถึงขรรวาสนี้ เราจะต้องเล็ง จะต้องระลึกไปถึงคำว่ามนุษย์ก่อน; ฉะนั้นเราจะต้องนึกถึงอุคคตคติของมนุษย์ก่อน แล้วจึงจะมาถึง อุคคตคติของขรรวาส. **อุคคตคติของมนุษย์** คุณอาจจะเข้าใจได้ด้วยข้อความที่พูดมาแล้วครั้งก่อนๆ: เพราะว่าอุคคตคติของมนุษย์นั้น มันไม่มีอะไร นอกจากจุดหมายปลายทาง ถือไปให้ถึงนิพพาน. มนุษย์เกิดมามีชีวิตเป็นการเดินทาง เพียงด้วยความยโสของตัวเรื่อยไป แล้วไปถึงจุดหมายปลายทางก็คือ นิพพานของมนุษย์.

นิพพานกลายเป็นอุคคตคติของมนุษย์ ฟังแล้วมันน่าชื่นใจ; แต่พอมาถึงอุคคตคติของขรรวาส ฟังแล้วมันน่าเศร้า น่าอดทนระอาใจ น่าขยะแขยงก็มี; เพราะคำว่า ขรรวาส เขาให้ความหมายคำเกินไปเสียแล้ว ยิ่งกันแต่เรื่องโลกๆอย่างเดียว. สังเกตดูให้ดีๆ ในข้อนี้; ถ้าพูดถึงอุคคตคติของมนุษย์ແທ້ ! มันยิ่งมอกลืมใจ, มีความกระหม่อมที่จะไต่จะถึง. แต่พอพูดถึงอุคคตคติของขรรวาส ชักจะมีดมัว ชักจะล้งเล หรือบางทีก็น่าเศร้า; ก็เห็นๆ กันอยู่.

ทีนี้ เราก็จะเอาอุคคตคติอันไหนกัน ? เมื่อขรรวาสก็เป็นมนุษย์ ก็ให้อุคคตคติแก่ขรรวาสให้มันสูงๆ เข้าไว้ ให้เป็นมนุษย์เข้าไว้. **มนุษย์** ตัวหนึ่งถือก็แปลว่า ใจสูงก็ได้, แปลว่าลูกหลานของมนุษย์ก็ได้; มนุก็ คือ คนที่มีใจสูง ฉะนั้นก็แปลว่าคนมีใจสูงก็ได้, ลูกหลานของคนมีใจสูงก็ได้. ทีนี้มันสูงไปจนถึงอยู่เหนือโลกนั้น. ฉะนั้นถ้าขรรวาสมีอุคคตคติอย่างนั้นอยู่ ก็คงมีอุคคตคติของมนุษย์อยู่. อย่างที่เราได้พูดกันหลายครั้งหลายหนมาแล้วว่า **พยายามที่จะเป็นมนุษย์** ที่จะไปให้ถึงที่สุดจุดหมายปลายทาง; อย่าเป็นเพียงขรรวาสที่วาดกลม่อมเล่นอยู่ทีนี้ คือมันเป็นเรื่องวัตถุ เรื่องความสุขทางวัตถุ ทางเนื้อหนังไปเสียทั้งนั้น. นี่เราจะต้องถือว่า **อุคคตคติของขรรวาสก็คือ เป็นมนุษย์ที่หลุด**

ที่มนุษย์จะเป็นได้ กระทั่งว่าไม่มีพระ ไม่มีมรณวาสเสียแล้วตอนนี้ มันเป็นแค่ มนุษย์ที่กำลังจะแยกตะกายไปสู่ความดีที่สุด หรือสูงสุดที่มนุษย์จะเป็นได้. ถ้า ให้ความหมายอย่างนี้ อุดมคติของมรณวาสก็น่าชื่นใจอยู่ตามเดิม ไม่น่ากลัว หรือน่าขยะแขยง.

แม้ว่าเราจะกำลังเป็นอะไรก็ตาม จะต้องมียุทธศาสตร์ของมนุษย์ในลักษณะนี้ ทั้งนั้น; แต่สำหรับเด็กๆ เกิดมา มันก็ยากที่จะมีความรู้สึกในอุดมคติชนิดนี้โดยกระฉ่าง แจ่ม. แต่ถึงอย่างนั้น ก็ฝากเอาไว้ที่ก่อนก็ได้ว่า ขอให้เด็ก ๆ ทุกคนมีความ หมายมั่นปั้นมือไว้ว่า **จะให้ถึงสิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้จะถึง**. ทั้งที่เรายังไม่รู้ บัดนี้ ว่ามันคืออะไร? ทั้ง ๆ ที่เวลานี้เด็ก ๆ ยังไม่รู้ว่า มันคืออะไร? แต่เขา พยายามเข้าใจได้ เพราะว่าใช้คำว่า**ดีที่สุด ที่มนุษย์ควรจะได้**; ถึงแม้ยังไม่รู้ว่าอะไร ก็พอที่จะหวังได้ เพราะว่าเขาก็อยากดี แล้วมันก็ค่อยเติบโตขึ้นเป็นเงาตามตัว.

เด็กโตขึ้นก็ค่อย ๆ รู้จักอะไรสูงขึ้น ๆ สูงขึ้นจนมาเป็นพรหมจารี, เป็น หม่อมเป็นสาว มันก็ต้องรู้อะไรมากขึ้น; เพราะว่า ในชีวิตนั้นมันเป็นการศึกษา, ความผิดพลาดเป็นครูที่ดีที่สุด มันก็เป็นการสอนอยู่ในตัว. ที่นี้พอเป็นแม่บ้าน พอเรือนเข้าก็รู้อะไรมา จากความทุกข์ทรมานในการเป็นพ่อบ้านแม่เรือนนั่นเอง. ในที่สุดเมื่อผ่านโลกพ่อบ้านแม่เรือนมาพอสมควรแล้ว มันก็รู้ได้ ว่าจะต้องไป ยังที่หยุด ที่สะอาด ที่สว่าง ที่สงบของจิตใจ, ที่เขาเรียกกันว่าเย็น เป็นนิพพาน. นี่ก็อุดมคติตลอดสายที่เลื่อนไปตามลำดับ มีจุดหมายปลายทางอยู่ที่นั่น.

เราเป็นนักศึกษาใน อุดมคติอยู่ก็ควรสอบไล่ได้ หรืออยู่ทำการสำเร็จใน การศึกษา มีเงินใช้ มีลูกมีเมีย, แค่นี้มันก็เป็นอุดมคติขั้นตึก ๆ ไปเท่านั้นเอง เรื่อยไป ๆ; ยังไม่ใช่อุดมคติอันสุดท้าย อันสูงสุด; แต่ถึงอย่างนั้นแหละ

พระราชาจะต้องมีสติ ต้องนึกไว้ว่าฉันยังไม่ใช่อุทมนกชั้นสูงสุด จะได้เงิน ได้ทรัพย์สมบัติมาก ได้คู่ครองที่ถูกต้องถูกใจ ได้อะไรก็ตาม อย่างน้อยก็ต้องมีสติระลึกว่าฉันยังไม่ใช่อะไรถึงที่สุดของสิ่งที่ดีที่สุดในหมู่นกควรจะได้อะไร หรือควรปรารภพิจารณา; ที่นี้เราก็สามารถที่จะยึดอุทมนกชนิดที่มันเชยบไปได้ เลื่อนชั้นขึ้นไปให้เรื่อย ค่ายสติระลึกอยู่ ไม่ให้ไปหลงในสิ่งที่มีมันถึงเข้าเฉพะหน้า หรือมันกำลังเอื้อมรือยเป็นตุษนุกสนาน. โดยหลักใหญ่ๆ อย่างนี้ ก็ต้องการสิ่งที่เรียกว่า “สติ” เสียแล้ว พอผลอดสติเมื่อไร มันก็ไปจมลงไปในสิ่งที่ไม่ใช่อุทมนก หรืออุทมนกที่เลวที่ต่ำ อุทมนกของเต็กอมมือไปอีก ผมใช้คำพูดว่าเรื่องกิน แล้วก็เรื่องกาม แล้วก็เรื่องเกียรติ จำกั่นง่าย ๆ ว่า ๓ ก.

เรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ ซึ่งทั้ง ๓ นี้ คงจะมีคนเป็นอันมากถือเอาเป็นอุทมนก ยึดเอาเป็นอุทมนก แล้วคุณจะได้เห็นด้วยหรือไม่? แต่ที่ว่าไม่เห็นด้วยก็ระวังให้ดี ว่ากำลังหลงมันอยู่หรือไม่? ในเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ ถ้าไม่เห็นด้วยและไม่ใช่อุทมนก ทำไมจึงไปหลงมัน. **เรื่องกิน**ก็ต้องเป็นอุทมนกของสัตว์เฝ้าจัน. คำสุภาษิตบรมโบราณพูดว่า จะผูกมัด จิตใจสัตว์เฝ้าจันก็ต้องด้วยอาหาร.

เรื่องกามก็เป็นเรื่องของคนที่เหลวไหล บังคับจิตใจไม่ได้ จะเรียกว่าพวกเทวดาก็ได้; เทวดาเป็นพวกเหลวไหล บังคับจิตใจไม่ได้ สาละวันแต่เรื่องกาม กามคุณ; แล้วมนุษย์ก็เป็นอย่างนั้น สัตว์จะเป็นอย่างนั้น. มันก็เป็นเรื่องของคนบ้า ๆ บอ ๆ มันจะเป็นอุทมนกไปไม่ได้ แต่คนก็เหลวไหลกันที่สุดยิ่งกว่าสิงโต คุณไปมองดูเองก็แล้วกัน. ปัญหาส่วนใหญ่ที่เขาหาเงินไม่รู้จักอื่นไม่รู้จักพอ; ไม่พอกันสัตว์นี้ ก็เพราะเรื่องกามนี้เป็นส่วนใหญ่.

ที่นั่นมาถึงเรื่องเกียรติ เรื่องเกียรตินี้ไม่ต้องดูอะไรมาก ดูว่ามันขึ้น
อยู่กับอะไร? มันก็ขึ้นอยู่กับที่คนเขาเทศ หรือเขาเชิด. เกียรติมีความหมาย
ขึ้นมาได้ก็เพราะว่า คนเขาเชิดชูกองกัน; แม้ทำความดี แต่คนเขาไม่เชิดชู
มันก็ไม่เกียรติอยู่นั่นแหละ. ที่นั่นส่วนมากเป็นคนทะเลในเรือกินเรื่องกาม
มันก็ไม่เชิดชูคนที่มันมีเรื่องกิน เรื่องกามมาก ว่าเป็นคนมีเกียรติ. ฉะนั้นเรื่อง
เกียรติก็เป็นเรื่องขึ้นอยู่กับความนิยมอย่างหลับลับตาอย่างหนึ่ง มันไม่ได้
หมายความว่าดีจริง. แม้ว่าเขาจะเป็นคนขนาดที่จะเสียสละชีวิตก็ได้ เพื่ออย่างนั้น
อย่างนี้ แล้วก็ยกย่องว่า เขาเป็นคนมีเกียรติ นี่ก็ทำให้เกิด ว่าสิ่งที่เขาทำไปนั้น
มีประโยชน์อะไรบ้าง? แล้วเกียรติชนิดที่หลับลับตา ยอมเสียชีวิตได้นั้น มันก็
ไม่ได้มีจำกัดอยู่เพียงเท่านั้น คนบ้านนั้นก็ทำได้; ศัตรูเร่ร่อนบางชนิดมันก็ถ
กกันจนตาย ไม่ยอมแพ้ นั่นมันก็เพราะอหิมานะประเภทเดียวกันกับเกียรตินี้.
คุณแฉะจึงหิิด เขาปลาก็คืออะไรก็ตาม มันไม่ยอมแพ้ ก็ถกกันจนตาย มันก็
เพราะความรู้สึกอย่างเดียว เป็นอหิมานะ คือเห็นแก่ตัวกู. แต่สำหรับมนุษย์นั้น
ต้องมีคนคอยช่วยให้ ช่วยปรับมืออยู่ด้วย; มันต่างกันอยู่เท่านั้น.

เรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ นี้ไม่ใช่อุกมคติ; มันจะต้องมี
อะไรที่ดีกว่านั้น. ฉะนั้น ไปๆมาๆก็ไม่พ้นไปจากเรื่องของนิพพาน คือ
ความที่มีจิตใจสูงส่งกับความเป็นมนุษย์ มีความสะอาด สว่าง สงบ, หรือว่ามี
ความบริสุทธิ์ใจ แล้วก็เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แล้วก็มีแต่ความเยือกเย็นเป็นสุขทั้งตนเอง
และทั้งผู้อื่น; ถ้าทำได้อย่างนี้จึงถือว่าเป็นเกียรติ. ถ้าคุณรับอุกมคติอย่างนี้
คุณก็จะนึกไปในทำนองว่า พระบรมศาสดาของเรา เป็นผู้มีเกียรติที่สุด. ใน
บรรดามนุษย์ทั้งหมดในโลก เราจะมองเห็นว่า พระพุทธเจ้าเป็นผู้ที่มีเกียรติที่สุด
ว่าท่านทำอะไรบ้าง? ไปดูเอาเองก็แล้วกัน.

ถ้าเราจะเอาช่างคนออกยอ คนเชิดชูเกิดทุนกัน พระพุทธเจ้าท่านก็มีคน
ออกยอมาก ไม่น้อยกว่าใคร ๆ; หรือมากกว่าใคร ๆ เสียอีก. ครั้งหนึ่งที่
พิษณุโลก ผมตามปัญหาชนในหมู่บ้านศึกษา นักเรียนชั้นสูง ว่าในโลกนี้ใครเป็น
คนที่เขาสว่างอนุสาวรีย์ให้มากที่สุด? มีเด็กฉลาดคนหนึ่งตอบขึ้นมาทันทีเลย
เมื่อเด็กคนอื่นเงยบกริบทำท่าค้าง. เด็กคนนั้นเขาตอบว่า “พระพุทธเจ้า”.
ผมเลยถามว่ามากอย่างไร? เขาตอบว่า พระพุทธรูปมาก นับไม่ไหว. จำนวน
พระพุทธรูปเฉพาะในประเทศไทยนี้ก็มีไม่รู้กี่ล้าน ๆ องค์ ยิ่งพระองค์เล็ก ๆ
พระเครื่องรางด้วยแล้ว ก็มีจำนวนเป็นล้าน ๆ เลย. นี่คนที่เขาสว่างอนุสาวรีย์ให้
มากที่สุด คือพระพุทธเจ้า; มองดูก็จริง. ที่นี้ พระพุทธเจ้าท่านมีเกียรติ
โดยธรรม, โดยธรรมคือมีดีในตัวท่าน แล้วมีเกียรติโดยโลก ๆ, คือที่เขานิยมกัน
ยกย่องกัน สร้างอนุสาวรีย์ให้มากที่สุด ก็เพราะว่าท่านมีอุมมคติสูงสุด.

เราจึงรู้จักอุมมคติของพระพุทธเจ้า ว่าท่านออกบวชทำไม? หรือถ้า
จะเอาให้มากกว่านั้นก็สรุปเรื่องทั้งหมดในชีวิตของพระองค์แล้ว ก็จะมีอะไรเห็นได้ว่า
ท่านเกิดมาทำไม? นี่เราจะพบอุมมคติสูงสุดของมนุษย์อยู่ที่นั่น.

เอาละที่นี้ เราก็ดึงมองดูเป็นเรื่อง ๆ ไป ในการศึกษาอุมมคติ
ในระดับไหนบ้าง? อย่างสมมุติว่าเรื่องสตินี้ จะช่วยรักษาอุมมคติ. ให้ยุติกันไว้
เสียก่อนว่า “สติช่วยรักษาอุมมคติ” หรือ “อุมมคติมีอยู่ได้เพราะว่า
สติช่วยรักษาไว้”. อุมมคติเป็นสิ่งที่รักษาไว้ได้ด้วยสติ หรือว่า จะพูด
กลับกันว่าสติเป็นเครื่องรักษาไว้ซึ่งอุมมคติ; แยกกันไม่ได้ พอแยกกันมัน
ก็จะล้มละลาย. ไม่มีสติ อุมมคติก็ล้มละลาย; ไม่มีอุมมคติ สติก็ไม่รู้จะรักษา
อะไร; เป็นอย่างนี้.

โดยทางปฏิบัติ มันก็เหลืออยู่แต่ที่จะมีสติ หรือทำสติ. พระราชาจะต้อง
มีสติ รักษาอุมมคติของมนุษย์อย่างที่ว่ามาเมื่อละกัน : รักษาอุมมคติของมนุษย์

เสียก่อน, มีศรัทธาอุทมคติของมนุษย์อยู่ตลอดเวลา. เคี้ยวมันจะปนกันยุ่ง
คุณเพิ่งให้คั้นะ “มีศรัทธาอุทมคติของมนุษย์อยู่ตลอดเวลา” เมื่อคุณเรียน
หนังสือ หรือเมื่อทำงาน หรือเมื่อกินข้าวอาบน้ำ หรือเมื่อไปไหนก็ตามใจเถิด
ให้มีศรัทธาอุทมคติของมนุษย์ไว้ให้ได้; มันจะไม่เลอทำผิดพลาด, มันจะ
ไม่เข้าไปในโรงเหล้า, มันจะไม่เข้าไปในไนท์คลับ หรือว่าอะไรต่างๆ; เพราะ
รู้ว่ามันไม่ใช่อุทมคติของมนุษย์. เพราะฉะนั้นจึงบัญญัติค่านิยมลงไม่โดยว่า
“มีศรัทธาอุทมคติของมนุษย์อยู่ตลอดเวลา” ไม่ว่ากำลังทำอะไร และทำอยู่
“ตลอดเวลา” ไปหาความหมายรายละเอียดอะไรเองว่า : ไม่ว่าเราเป็นอะไรอยู่
เรานึกถึงความเป็นมนุษย์อยู่เสมอ, นึกถึงความสูงสุดของความเป็นมนุษย์อยู่เสมอ;
แล้วมันก็ไม่มีทางที่จะไปทำอะไรผิด ๆ หรือกล้าทำอะไรผิด ๆ, ถ้าสติอันนี้มันมีอยู่
ในการรักษามโนคติของมนุษย์นี้แล้ว มันไม่มีทางที่จะไปทำอะไรผิด ๆ หรือ
กล้าทำอะไรผิด ๆ. ที่นี้กลัวแต่ว่า ไม่มีอุทมคติ ทำไปโดยลืมอุทมคติ;
ฉะนั้นก็เลยทำสิ่งที่มนุษย์ไม่ควรจะทำ นั่นแหละ เมื่อไรก็ได้; มันเสียไปหมด
อย่างนี้.

ถัดไปก็คือ มีศรัทธาอุทมคติของการทำงานที่กำลังทำอยู่; นี่มันแคบ
เข้ามา. *การทำงานที่เรากระทำอยู่นั้น* มันเป็นการงานอะไร เราต้องรักษา
อุทมคติของการงานอันนั้น; เช่นเป็นนักเรียน เป็นครู เป็นผู้พิพากษา เป็น
อะไรก็ตามใจ ซึ่งล้วนแต่มันเป็นการงาน เป็นชั้นเป็นอัน เป็นอย่างหนึ่ง ๆ เป็น
อย่าง ๆ ไป; อุทมคติของการงานนั้น ๆ มีอย่างไร ต้องมีสติ รักษาอุทมคติของ
การงานนั้น ๆ อยู่อย่างถูกต้องเสมอ. เมื่อเป็นอย่างนี้แล้ว เป็นนักเรียนก็จะไม่
ทำอะไรนอกเรื่องของนักเรียน, หรือจะเป็นอะไรอื่นก็จะไม่ทำอะไรที่เป็นนอกเรื่อง
นอกหน้าที่ของตัว ซึ่งมันเป็นการขบถต่ออุทมคติของการงานที่ตนกำลังกระทำอยู่.

ต่อไปก็ มีสติ ในการที่จะทำการงานไม่ให้ผิดพลาด. สติอย่างนี้เป็นชื่อของความไม่ประมาท. เราทำงานผิดพลาดเพราะความประมาท; ส่วนใหญ่ หรือส่วนมากที่สุด ไม่ใช่เพราะความไม่รู้; แต่มันเป็นเพราะความประมาท หรือว่าเหยียบรู้ สะเหว่า, ไม่ทำด้วยสติที่สมบูรณ์; เรียกว่า ทำอย่างขอไปทีอย่างนั้น, ทำอย่างขอไปที หวັกๆ ไม่ได้ทำด้วยสติที่สมบูรณ์. ฉะนั้นทั้งมีสติ ที่จะทำการงานไม่ให้ผิดพลาดด้วยความไม่ประมาท ว่า “เหมาะสม” นี่เป็นเรื่องง่าย นี่เป็นเรื่องเล็กน้อย นี่เป็นเรื่องทำเล่นๆ ก็ได้”. ผมสังเกตเห็นอยู่ทุกวันเลย พระเถระทำอะไรผิดพลาด เพราะไม่ใช่ไม่รู้ แต่เพราะอวดดี เพราะประมาท เพราะไม่เห็นว่าเป็นมันสำคัญที่สุด; เขาเห็นเป็นเรื่องเล็กน้อยไป.

ผมเคยจะขอร้องให้ทุกๆ องค์จำไว้ว่า ไม่มีอะไรที่เป็นเรื่องเล็กน้อย; อย่าได้คิดว่ามีอะไรเป็นเรื่องเล็กน้อยเป็นอันขาด; แม้คุณจะไปตักน้ำมาดื่มสักแก้วหนึ่ง ก็อย่าได้ถือว่าเป็นเรื่องเล็กน้อย; หรืออะไรที่มันต่ำไปกว่านั้น ก็อย่าได้ถือว่าเป็นเรื่องเล็กน้อย. ขอให้ทำด้วยสติ นับตั้งแต่เอามือคว้าไปจับแก้ว, แล้วก็จุ่มลงไปน้ำ, แล้วยกขึ้นมา, แล้วดื่ม; นี่ให้สติติดเนื่องกัน. ถ้าเขียนเป็นกราฟ แล้วก็จะเห็นเป็นเส้นที่ติดเนื่องกัน. ฉะนั้นจะทำอะไรก็ตาม, จะรับประทานอาหาร จะอาบน้ำ จะถ่ายปัสสาวะอุจจาระ, จะเดิน จะยืน จะนั่ง จะนอน อะไรก็ตาม, อย่าได้เกิดความผิดพลาดขึ้น, โดยเฉพาะการทำงาน ไม่ให้เกิดความผิดพลาดขึ้น.

ที่นี้ เราแบ่งงานเป็น ๒ ชนิด คือ งานที่จะต้องทำตามธรรมชาติธรรมดา เช่น กินข้าว อาบน้ำ อย่างนั้นก็เรียกว่า “งาน” งานบริหารชีวิต บริหารร่างกาย. งานที่ทำที่โรงเรียน ทำที่ออฟฟิศ มันก็งานอีกงานหนึ่ง;

มันงานเฉพาะ ไม่ใช่ตามธรรมชาติ ที่เรามีต่าง ๆ กันว่าจะต้องทำงานนั้น. ทั้ง ๒ งานนี้ ย่อมทำให้เกิดผล. การผิดพลาดเกิดเพราะผลไป เห็นว่าเป็นเรื่องเล็กน้อย. และจากเรื่องเล็กน้อยนี้ มันจะถึงกับฆ่าคนนั้นก็ได้อีก ทำให้งานหมดเสียก็ได้. ฉะนั้น **การงานทุกชนิด จะเป็นเรื่องบริหารร่างกายตามธรรมชาติ หรือว่า ทำงานเฉพาะในหน้าที่ก็ตาม อันเห็นเป็นเรื่องเล็กน้อย**เลย; แล้วก็หัดให้มีสติอยู่เรื่อย ๆ ไป ตอนแรก ๆ มันอาจจะงุ่มง่ามบ้าง หรือว่า น่ารำคาญบ้าง; แต่ว่าเมื่อทำไปจนชินเป็นนิสัยแล้ว มันก็คล่องแคล่วได้ แล้ว ก็ว่ามันมากมาย.

ก็มีพื้นฐาน วิปัสสนา บางชนิดเช่น ยุกหนอน พองหนอ อะไร หนอ ๆ อย่างนี้ ก็มีความมุ่งหมายอย่างนี้ คือเราจะเป็นคนที่มีสติอยู่ทุกอิริยาบถ; แต่แล้วเราฟังเขาไม่ถูก เข้าใจว่าไปนั่งหนอ ๆ บ๊ว ๆ บอ ๆ อย่างนั้นเพราะเข้าใจผิด แล้วทำผิด. แต่ที่จริงต้องการให้มีสติทุกอย่างไป เหมือนอย่างกับว่า คุณเอาสิ่งนี้มาวางไว้ตรงนี้ แล้วลืมหาไม่เห็น ไม่รู้ว่าอยู่ที่ตรงไหน; อย่างนั้นมันก็เพราะขาดสติ. หรือ บางทีแวนตาตมอยู่ นี่ บางวันมันอาจจะไม่รู้ ว่า แวนตาอยู่ ที่ไหน ทั้งที่ยังตมอยู่. นี่ก็เพื่อป้องกันอย่างนี้ ไม่ให้มันลืมผล. ฉะนั้น ข้อต่อไปผมก็อยากจะพูดถึง การที่มีสติในการจำ.

การมีสติในการจำ นี้เรารู้กันอยู่ทั่วไปแล้วว่า “ความจำ” นั้นมันสำคัญ. แล้วเราลองเกิดจำไม่ได้ดูซิ; เมื่อเกิดจำไม่ได้ แล้วคุณจะทำอะไรได้. เกี่ยวนั้นเพราะจำได้ ว่านี่อะไร – นี้อะไร; มันจำได้จึงทำอย่างนั้นได้อย่างนี้ได้. กินข้าวได้ ยาน้ำได้. ถ้าหลงจำไม่ได้ ก็ทำอะไรไม่ถูก. นี่เรียกว่าเกี่ยวกับความจำที่เราไม่รู้สึกรู้สึ เราเรียกว่า “สัญญา” หรือว่า “สมปฤติ”. สัญญา = ความจำ, สมปฤติ = ก็คือความรู้สึกรู้สึอยู่ตามปกติ คือ จำอะไรได้นั้นเอง; พอจำอะไรไม่ได้ หรือว่า หลุดจำไปนี้ ก็เรียกว่าไม่มีสมปฤติ.

จำตามธรรมชาติอย่างนี้ เราไม่เคยสนใจกับมัน เราไม่ค่อยสนใจกับมัน เพราะว่ายังจำได้อยู่; นี้อะไร, – นี้อะไร แล้วก็เดินมา ลุกไป หรือจะทำอะไร มันทำได้ ก็เลยไม่สนใจกับความจำชนิดนี้ของธรรมชาติตามอัธยาศัย. ที่นี้ จำที่เราอยากจะทำ เช่นจำการเล่าเรียน จำอะไร หรือว่า เรื่องที่มันต้องจำ ในหน้าที่การงานอย่างนี้; ถ้าเราเป็นคนจำเก่ง ก็มีประโยชน์ที่สุด. ผู้ที่เป็นบัณฑิต นักปราชญ์ หรือทำอะไรได้สำเร็จ ก็ต้องจำอะไรได้ทั้งนั้น; ไม่เช่นนั้น ก็พูดไม่ถูก ทำไม่ถูกต้องนั้น.

ฉะนั้นคนที่มีความจำมาก ก็รวมทั้งการจำเก่ง จำมากอยู่ด้วยเหมือนกัน. ที่นี้ความจำมันจำได้มาก อย่างหนึ่ง แล้วก็จำได้กว้าง หมายความว่า จำได้ไกลๆ นี้อีกอย่างหนึ่ง. จำได้มากแล้วก็จำได้ไกล อย่างนี้เขาเรียกว่า ระลึกชาติได้, ระลึกชาติเห็นหลังได้. คือคุณจะต้องจำได้ว่า เมื่อเช้าทำอะไร ? เมื่อวานทำอะไร ? แล้วเมื่อวานขึ้นทำอะไร ? จนกระทั่งหลับคาบโดยดัดไปโน้นทำอะไร ? เตือนโดยดัดไปโน้นทำอะไร ? บ๊ยะดัดไปโน้นทำอะไร ? นั่นคือระลึกชาติได้. จนกระทั่งที่เขาพูดกันว่า ตายไปก็ชาติๆ แต่หลังก็ระลึกได้ ก็รวมอยู่ในข้อนี้แหละ; แต่ผมว่ามากเกินไป เอาแต่เพียงว่า เมื่อวานนี้คุณทำอะไรบ้าง คุณจำได้ไหม ? ให้นั่งนึกสักสามชั่วโมง; เมื่อวานนี้ทำอะไรบ้าง มันก็จะจำไม่หมดหรอกมั้ง. พอไปถึงวานขึ้นนี้ก็แย่แล้ว; ดัดไปจากวานขึ้นอีกวันหนึ่ง ก็ยอมแพ้แล้ว; ฉะนั้นเพราะไม่ค่อยมีความจำชนิดที่ไกลอย่างนั้น.

ถ้าคุณฝึกหัดสตินี้ ผีกลศตามแบบที่เขาไว้ว่างไว้ จะจำได้, จำได้โดยดัดๆ โดยดัดจนกระทั่งชาติก่อนก็จำได้, สิบชาติ ยี่สิบชาติก็จำได้. จะเอาชาติไหนเป็นเกณฑ์ก็ตามใจ จะเอา “ชาติ” ตามภาษาวรรณคดีว่า – เกิดตัวกู – ของกู ครึ่งหนึ่งเป็นชาติหนึ่งก็ได้; หรือ “ชาติ” ชนิดเข้าโลงทีหนึ่ง;

ถ้ามันมี ก็ชาติหนึ่ง ๆ นั้นก็ได้ทั้งนั้น. คือวิธีเดียวกัน ต้องใช้วิธีเดียวกันคือ การระลึกภายหลังด้วยความจำ.

ทีนี้ เรามีสติในการจำ เอาแต่เพียงว่าในชาติปัจจุบันนี้ก็พอ ให้มัน จำแม่นขนาดว่า ข้างหลังก็จำได้; แล้วถือชาติในภพธรรม คือเกิดความรู้สึก ที่เป็นทุกข์ - ของทุกข์อะไร; โลก หรือ โกรธ หรือหลง หรืออะไร ครึ่งหนึ่ง เรียกว่าชาติหนึ่ง. ถ้าวันนี้โกรธ ๓ คน ก็เรียกว่า ๓ ชาติ, แล้วโลกอีก ๕ ครั้ง ก็เป็น ๕ ชาติ, แล้วไปอย่างอื่นอีก ๗-๘ ครั้งก็รวมกันเป็นเกือบ ๒๐ ชาติแล้ว. ในวันเดียวกันต้องระลึกให้ได้ ถอยหลังไปให้ได้ ว่า - ชาตินี้มีเรื่องอะไร ? - ชาตินี้มีเรื่องอะไร ? ทำได้ช่วยสติ, ด้วยการฝึกสติตามวิธีที่วางไว้. นี่เรียกว่า มีสติในการจำ นับมาแต่ สัญญา สมปฤติ จำแนก โดยธรรมชาติ โดยนิสัย. เด็กบางคนจำแนกมาโดยนิสัยโดยธรรมชาติ กระทั่งมาจำได้แก่ในสิ่งที่จะต้องจำ เพิ่มขึ้น ในการศึกษาเล่าเรียน ในหน้าที่การงาน; ล้วนแต่ใช้ความจำทั้งนั้น. พอแก่เฒ่าเข้ามามีก็เลือน ชักจะเลือน อย่างผมนี้เรียกว่าความจำก็ชักจะเลือน เพราะอวัยวะที่เป็นเครื่องช่วยความจำ ได้ใช้มันมาก มันก็เสื่อมคุณภาพ อย่างนี้เป็นต้น. แต่ถ้าไม่ฝึกอย่างที่มีวิธี สอนให้ฝึกแล้ว มันจะยิ่งกว่านี้.

ต่อไป ก็คือการมีสติ ในการมีสติทันควัน. สติถ้ามาช้าก็ช่วยอะไร ไม่ได้; เรามีสติทันควันนั้นแหละจะช่วยได้. ฝึกมีสติ ในการที่จะมีสติ ทันควัน. สำหรับพวกที่ต้องทำงานเร็ว ๆ เช่น ข้าราชการ ข้าราชการ อะไร เหล่านี้ ต้องมีสติ หรือว่าการตัดสินใจ หรืออะไร ที่มันเนื่องกันเร็ว ๆ; ยิ่งขี้นเร็วเท่าใด ก็ยังมีสติทันควันมากเท่านั้น. ในเหตุการณ์ที่มันเกิดขึ้น ทางจิตใจก็เหมือนกัน โลกะ โทสะ โมหะ จะเกิดขึ้นในจิตใจอย่างนี้ สติต้องมี

ทันควันเช่นเดียวกับทางวัตถุ ชับรวดเร็วๆ ต้องมีสติทันควัน. ในทางภายในทางจิตใจก็ต้องมีสติทันควัน ถ้าไม่อย่างนั้นคุณก็ไปโกรธเสียแล้ว โกรธเสียเป็นวงจรเป็นเวร ไปทำ ไปทำเขาเสียแล้ว จึงจะมีสติ; อย่างนั้นมันก็ช่วยอะไรไม่ได้. โดยเฉพาะเมื่อถูกสอปลได้ สอปลสัมผัส หรือสออะไร ที่เขาไม่ให้เวลามากไปกว่ากระพริบตาเดียว ถ้าเราไม่มีสติ หรือความจำระลึกได้ทันควัน มันก็ทำไม่ได้. ฉะนั้นชาวราสจะต้องไปฝึกการมีสติทันควันด้วย; แล้วถือว่า *สติทันควัน* นี้ คือพื้นฐานของสติทั้งหมด เพราะคำว่าสตินี้ หมายถึงความรู้ที่วิ่งมาช่วยเราทันควัน; ถ้าไม่ทำหน้าที่อย่างนี้ก็คือไม่มีสติ.

สติ กับ ปัญญา ไม่ใช่สิ่งเดียวกัน. ปัญญา คือความรู้; สติคือความรู้ในโอกาสที่วิ่งมาทันควัน, ที่เกิดขึ้นทันควัน แล้วเฉพาะเรื่องนั้น. แต่มันยังมีอีกคำหนึ่งว่า “สัมปชัญญะ” นี่ก็สติที่มีอยู่ไม่ขาดตอน เป็นพื้นฐาน. ปัญญา เรียกว่า ความรู้; บางชนิดเอามาไว้เป็นพื้นฐานไม่ขาดตอน มีสัมปชัญญะ; บางชนิดก็ต้องทำชนิดที่ว่ามาเร็วๆ ทันควัน แล้วก็เพียงพอ; เหล่านี้ที่แท้คือสติ. สัมปชัญญะก็คือสติที่มันยังคงอยู่ ที่ยังคงค้างอยู่เป็นเวลานาน. นี่เรามีสติสัมปชัญญะมันก็ปลอดภัย. สติมาทันควัน แล้วอยู่ในรูปของสัมปชัญญะตลอดเวลานานพอสมควร; ทั้งสองอย่างนี้คือ ความรู้.

นอกจากนี้อยากจะกล่าวอีกสักข้อหนึ่งว่า *มีสติในการที่จะไม่เสียสติ*. มีสติในการที่จะไม่เสียสติ มันก็เกือบคล้ายกันนั่นแหละ แต่ว่าเราจะแยกออกให้เห็นอีกชนิดหนึ่ง; คล้ายกับที่เสื้อมา คือว่าเราเป็นคนมีความรู้ มีอะไรพอสมควร, ความปรกตินั้น เรามีสติ; แต่พอถูกขู่เข้า หรือถูกทวาดเข้า หรืออะไรเกิดขึ้นเฉพาะหน้าเข้า สติมันเสียไป; นี่เรียกว่าสติมันเสียไป, สติที่มีอยู่แล้วนั้น หรือสัมปชัญญะก็ตามมันเสียไปเสีย เพราะมีอะไรเข้ามาเกิดขึ้น. นี่เราจึงมีหน้าที่ ที่ว่าจะต้องไม่เสียสติ.

อย่างเช่น คุณเดินไปก็มีสติ พอสุนัขตัวหนึ่งกระโจนเข้ามา คุณก็ไม่ว่าจะทำอย่างไร, สติไม่รู้ไปไหนหมด. บางทีสุนัขก็เอาเศษ เพราะทำผิดเรื่อง; อย่างนี้สำคัญมาก หรือมีปัญหาในชีวิตประจำวัน. พออะไรบึงบึงเบ้งบั้งมันเสียสติ; ถ้าเสียสติมากเท่าไรมันก็ยังเป็นผลร้ายเท่านั้น, เสียสตินานเท่าไรก็มีผลร้ายมากเท่านั้น. เมื่ออยู่นอกห้องสอบเราก็คูราเริงดี มีความรู้สึกแนใจตัวเอง; พออย่างเข้าไปในห้องสอบ ก็เสียสติ; หรือพอได้รับข้อสอบมาก็เสียสติ; หรือพบปัญหาบางข้อ คำถามบางข้อ งงเลย ทำให้เสียสติ จนข้ออื่น ๆ พลอยเลื่อนไปหมด. ฉะนั้นเราจะต้องฝึกหัดให้มีสติ ในกรณีที่จะไม่เสียสติ.

ผมเคยพูดอย่างนี้ อาจจะไม่มีใครเชื่อ ในเรื่องความกลัว. ถ้าเจอเสือแล้วจะต้องมีสติที่จะไม่ต้องกลัว—ไม่ต้องกลัว; จะไม่กลัวไว้ก่อน แล้วจะขึ้นต้นไม้ก็ได้ คือขึ้นด้วยความไม่กลัว, จะวิ่งหนีก็ได้ วิ่งหนีด้วยความไม่กลัว, จนถอยออกแล้วจะชกเสือก็ได้ ก็ชกต่อด้วยความไม่กลัว. นี่มันต้องมีสติที่จะไม่กลัว คือ มีสติที่จะไม่เสียสติ. ถ้าขึ้นต้นไม้ด้วยความกลัว ก็ย่อมมีผลตกลงมา; ฉะนั้นมันก็ต้องบวกกันกับปัญญา ความรู้ ความสามารถ ความมีสติด้วย; แล้วก็ไม่กลัว ขึ้นต้นไม้ไป. หรือจะวิ่งหนีก็ต้องทำด้วยความมีสติ, จะพัวพันกับเสือ ก็ต้องทำด้วยความมีสติ; อย่าให้สูญเสียความมีสติ.

เท่าที่ยกตัวอย่างมานี้ มันก็ล้วนแต่ขรรษาจะต้องทำ ล้วนแต่ขรรษาจะต้องฝึก จะต้องมี จะต้องทำ : มีสติรักษาศีลคัมภีร์ของมนุษย์ไว้—ว่าคุณคัมภีร์ของมนุษย์เป็นอย่างไร? มนุษย์คืออะไร? และคุณคัมภีร์ของการงานที่กล่าวถึงกระทำอยู่เฉพาะหน้า, แล้วก็มีสติในการที่จะทำงานไม่ผิดพลาด, มีสติในการจำ, มีสติในการที่จะมีสติให้ทันเวลาน, แล้วก็มีสติในการที่จะไม่เสียสติ.

อันสุดท้ายที่สุด ยากจะพูดอีกสักอันหนึ่งว่า **มีสติเมื่อจะตาย**. นี่จะ
 ปีกจากแล้วมีสติเมื่อจะตาย เพราะว่าเวลาตายเป็นเวลาปีติบัญญัติซึ่งบุคคลยังบออะไรทั้ง
 หมก; มันจึงเป็นเวลาที่สำคัญอย่างยิ่ง. ถ้าผลอดสติตอนนี้ก็แปลว่าจะเจ็บหายหมด
 หรือเจ็บหายมากทีเดียว. ถ้ามีสติตอนนี้ก็จะเรียกว่าดีมาก, แน่นแฟ้นมาก
 มันคงมาก. คุณเองจะคิดว่า—โอ ยังอยู่ไกล มันอยู่ไกลไว้อย่างไร? เรายังไม่ตาย
 ยังหนุ่มอยู่; ก็ไม่ดูกันนะ มันอาจจะมาเมื่อไรก็ได้. ยิ่งอยู่ในกรุงเทพ ฯ
 อย่างนี้ มันอยู่ในฐานะที่จะมีอุบัติเหตุ ตายลงไป เมื่อไรก็ได้; หรือว่าจะอยู่ไป
 จนแก่จนแก่ก็ตามใจ ก็ต้องเตรียมพร้อมสำหรับการตายให้ดีที่สุด. พูดอีกที
 ก็คือตายแบบอุคมกถิ ทายอย่างมีอุคมกถิ.

· ตายแบบอุคมกถิ ทายอย่างมุนษยทัตติ คือ ทายอย่างพระอรหันต์ตาย;
 คือว่า ถ้าเรามีอะไรที่เราทำไม่ได้ในทางธรรม เช่นละกิเลส หรือละความชั่ว
 หรืออะไรไม่ได้ อย่างนี้ ตอนที่ตายจะต้องทำให้ได้; เพราะมันง่ายนิดเดียว
 มันจะสิ้นสุดอยู่แล้ว. เลิกล้างความผิดชั่วอะไรชั่วนั้น แล้วก็ตายไป; หรือจะ
 เอากันอย่างสูงสุด ว่าเราสมัครกับไม่เหลือ. การเกิดมาเวียนว่ายอยู่ในวัฏสงสาร
 อย่างนั้นอย่างนี้ อย่างโน้น มันพอกันที; จิตใจของเราสมัครกับไม่เหลือ สิ้นสุด
 หยุดสิ้นสุด พอกันที. อย่างนั้นมันจะดับไปได้ หรือตายไป ในลักษณะที่ดีที่สุด
 ที่เป็นอุคมกถิ.

· ผมอยากพูดแบ่งแยกกันอย่างนี้ว่า ที่ว่าตาย ๆ กันนั้น มันตายตาม
 ธรรมดา, ทายของถนโง่ อย่างนั้นเรียกว่า ตาย; เป็นสิ่งที่น่าเกลียด น่าชัง
 น่าขยะแขยง คือมันตายอย่างคนธรรมดาตาย. ทายไม่มีสติกลัว แล้วตายด้วย
 ความคันรณ คือไม่อยากจะตายกลัว นี่ก็ตายโง่. คนที่ต้องตายไปโดย
 ที่ไม่อยากจะตาย, แล้วมีอะไรมาผลักให้พรวดตายลงไปในนี้ ก็เรียกว่า “ตายโง่”;

มันก็ควรจะเรียกว่าตาย. แต่ถ้าเราเป็นคนมีความรู้ตัวแล้วก็มีสติตั้งแต่เกิดวัน
ด้วย มันก็มีการเตรียม มีการกะกำหนด มีการวางอะไรไว้ให้เหมาะสม;
มันก็มีสติสมบูรณ์อย่างยิ่ง แล้วก็ไม่ได้มีการต่อสู้ว่า “ไม่อยากจะตาย” หรืออะไร
ทำนองนั้น.

เราเป็นคนมีความรู้ มีความฉลาดเพียงพอ มันต้องตายโดยวัย โดยอายุ
ด้วยโรคอะไรอย่างนั้น อะไรอย่างนี้, เราก็สมควรตายให้มันแตกดับไปตามธรรมชาติ
ของสังขาร แล้วเราก็ออยู่ด้วยสติสัมปชัญญะ; อย่างนี้เขาไม่ได้เรียกว่าตาย,
เขาเรียกเป็นนิพพาน เป็นอะไรไปในทำนองนั้น เหมือนพระอรหันต์นิพพาน;
คือว่า หมกความยึดมั่นว่า “ตัวฉัน” เสียก่อน, แล้วเหวี่ยงแต่เปลือก เหลือ
แต่ซาก มันก็แตกดับไปตามเรื่อง. สังขารของผู้ที่ไม่มีความยึดมั่นถือมั่น
แตกดับอย่างนี้ เขาเรียกว่า นิพพาน เขาไม่ได้เรียกว่า ตาย. ตาย นี่เป็นของ
คนโง่ ของคนไม่อยากจะตาย; แล้วมันก็ต้องตาย อย่างคนกลัวรู้สึก นี่เร
ว่าตาย. แต่ถ้าคนที่ถอนกิเลสว่า ตัวกู – ของกู ได้เสียตั้งแต่ก่อนตาย;
อย่างนี้มันไม่มีตายอีกต่อไป ก็เหลือแต่ร่างกายล้วนๆ หรือว่าจิตล้วนๆ
มันก็ไปตามธรรมชาติ; อย่างนี้เรียกว่าไม่ตาย, ไม่ใช่ว่าตาย เป็นเรื่องกับไปตาม
ธรรมชาติ หรืออะไรทำนองนั้น. แต่ภาษาพุทธตามธรรมคาก็เรียกว่าตายอยู่
นั่นแหละ. เราจะตายอย่างพระอรหันต์ปรีนิพพานนั้น เราต้องมีสติ.

อย่าจะเล่าสักกนิคหนึ่ง เพื่อว่าจะมีประโยชน์แก่พวกคุณเท่าไรน้อยๆ
ว่าวัฒนธรรมโบราณของไทยนั้น คนเฒ่าคนแก่สมัยโบราณ เขาตายอย่างนั้น
ทั้งนั้น. และ ใครตายได้อย่างนี้ มีการนับถือยกย่องบูชาอย่างยิ่ง. เขาไม่ได้กลัว
โรคภัยไข้เจ็บ เขาเห็นเป็นของธรรมดา เพราะถูกสอนให้เห็นเป็นของธรรมดา;

พอเวลาใกล้จะตายเข้ามาตามลำดับ เขาก็รู้ว่า สังขารนี้ต้องแตกดับตามธรรมชาติ ก็ไม่คันรนว่า ตัวกูไม่อยากจะตาย ตัวฉันไม่ยอมตายอะไรทำของมัน. ฉะนั้น เมื่อถึงในระยสพสมควร ก่อนหน้าสัก ๗-๘ วัน ใกล้จะตาย เขาก็บอกละกอาหาร อย่างนี้เป็นกัน เพราะกินเข้าไปก็ไม่มีประโยชน์. เขาไม่กินอาหาร กินแต่น้ำ หยูกยาไปตามเรื่อง. พอล่วงไปอีก ๓-๔ วันจะตาย น้ำก็ไม่กิน; พอใกล้เข้าไปอีก ยกก็ไม่กิน ขออยู่ด้วยความสะดวก “อย่ามาทวงเงิน ให้กินยา กินน้ำ หรืออะไรก็ตามใจ อย่ามาทวง”; ท้องการจะอยู่หนึ่งๆ เพื่อสำรวจผลแล้วให้กับไปเหมือนตะเกียงหมคน้ำมัน อย่างนั้นแหละ.

วัฒนธรรมการตายของบู้ย่า ทายาย เคยมีถึงอย่างนี้, ที่ผมได้ยิน ำให้เห็นก็มี; นี่เพราะว่าเราสอนกันมาอย่างนั้น ว่าตายอย่างนี้ดีที่สุด. เมื่อตาของผผ ก็ได้ยินโยมผู้หญิงเล่าว่า ตายได้ด้วยการอย่างนี้. แะไปนั่งเฝ้าอยู่ปรนนิบัติอยู่ทั้งหลายวัน จนกระทั่งตายไป. เราจะไม่อวดว่าแะตายเป็นพระอรหันต์ หรือเป็นอะไร แะว่าแะรักพาวัฒนธรรมที่ดีที่สุคของพุทธบริษัทไว้ได้ในการตาย; ก็ือตายตามแบบของพุทธบริษัท. ตายอย่างมีอุคมคคิอย่างที่ว่า. เกี่ยวนี้เราไม่มีใครสมัคการอย่างนี้; มีแต่จะให้กินยา ฉึกยา ฉึกน้ำกลลือ จนหนักสุกท้าย; แล้วยกตายไม่ลง เพราะมันแตกกระคั่นไว้; มันก็เลยเสียสคิ ทั้งสคิอะไรไม่ไ้; แล้วยมันก็้องตายอยู่คิ. ที่นี้คนแะเขาไม่้องการอย่างนั้น เขา้องการแะสคิเท่านั้น. อื่น ๆ เขาไม่้องการหมดเลย. ้องการแะสคิสำหรับจะตาย. อย่างนี้กรูไว้ท้าย เล่าให้ฟังว่า มันเคยมีอย่างนี้; มันเคยเป็นวัฒนธรรมทางวิญญามที่สุคมาตึงชนาถให้สำหรับพุทธบริษัท; เรียกว่า มีสคิสำหรับตาย.

นี้ก็ไปไล่เอาซี ว่าแม้เป็นขรรษาก็จะต้องมีสติอย่างนี้. ถ้าขรรษา
มีสติอย่างนี้แล้ว ก็จะมีอุทมกคิของมนุษย์; มันก็น่าดู. ถ้าเป็นขรรษาที่โง่เง่า
ห่วยนั้นห่วยนี้ ห่วยลมห่วยหลาน ห่วยเงิน ห่วยกามารมณ์ ห่วยอะไรต่าง ๆ;
ไม่ยอมตาย ตันรนกันไป แล้วก็ทิ้งกันไปโดยไม่มิตติเลย นี่มันก็ตายอย่างขรรษา
ในความหมายทั่วไป; ก็มันโง่. ถ้าทำได้อย่างมีสติ นี่ก็เป็นขรรษา
ที่เป็นสัตบุรุษ หรือว่าเป็นมนุษย์ที่ดี.

รวมความแล้วก็เป็นอย่างนี้ว่า . เราพูดถึงเรื่องสติตั้งแต่ต้นจนปลาย
ว่าขรรษาจะต้องมีสติอย่างไร ? แล้วกถิพจน์ที่ผมเขียนให้บ่อย ๆ เกือบทุกคน
แล้วนั้น ให้เอาไปใช้. กถิพจน์นั้นจะทำให้มีอุทมกคิ, จะทำให้มีสติได้ :-

“ยามจะได้	ได้ให้เป็น	ไม่เป็นทุกข์;
ยามจะเป็น	เป็นให้ถูก	ความวิถิ;
ยามจะตาย	ตายให้เป็น	เห็นสุตติ.
เมื่ออย่างนี้	ไม่มีทุกข์	ทุกเมื่อเลย”.

เมื่อจะได้อะไรก็ได้มีสติ ได้ให้เป็น; แล้วก็ไม่เป็นทุกข์. เมื่อ
จะเป็นอะไร ทั้งตัวเป็นอะไร หน้าที่อะไร ตำแหน่งอะไร อย่างนี้ก็มีสติเห็นให้ดี,
เป็นให้เป็น. กระทั่งเมื่อจะตายในวาระสุดท้าย ก็มีสติตายไปให้เป็น; ก็แปลว่า
มีสติตลอดเวลา กระทั่งวาระสุดท้ายของสังขารว่างกาย.

ถ้ามันเป็นไปได้ว่า โห่หนุ่มคนไทยเรา ในครอบครัวของพุทธบริษัท
มีการอบรมสั่งสอนให้เด็ก ๆ มีสติเรื่อยมาตามลำดับ จนเป็นหนุ่ม เป็นสาว
เป็นผู้ใหญ่ จนกระทั่งวาระสุดท้ายจะวิเศษที่สุด. มันจะคุ้มกันอะไรได้หมด;

ในที่นี้เป็นเรื่องเสียหาย หรือเป็นทุกข์; แต่มันจะช่วยให้ได้สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควร
จะได้. ถ้าไม่ได้เวลาอื่น มันจะไปได้ในวินาทีสุดท้ายของชีวิต คือดับจิต มันตาย
ด้วยสติ. เคี้ยวเนื้อคนจะตายโดยไม่มีสติกันทั้งนั้น. เพราะมีโรงพยาบาลมาก
เอาไปรักษาเยียวยา. เอาไปกระตุ้นไว้ด้วยอะไรของเขา. สาระพัดอย่าง จนตาย
เมื่อไรก็ไม่รู้; แล้วเขาไปเก็บให้คนตายอยู่ในห้องสำหรับตาย. อย่างนั้นมันก็ไม่มี
ใครรู้. นี่คือนิเวศน์ธรรมใหม่ของสมัยใหม่ ซึ่งเป็นเทสทางวัตถุ เป็นทาสของวัตถุ.
ส่วนของเดิมเขาเป็นเรื่องทางวิญญาณ. ต้องการความสูงทางวิญญาณ. ทายด้วย
สติสัมปชัญญะ. อยู่เหนือความตาย. ค่อยไปมันก็อาจจะมัววัฒนธรรมทางวัตถุ
ที่ก็ไปกว่านี้ กว่าที่มีอยู่เดี๋ยวนี้: คือพอเห็นว่าใครจะตายแน่แล้ว ก็เอาเป็นยิง
ตายเลย; มันจะเป็นไปได้ถึงอย่างนี้ เมื่อนิยมวัตถุมากเข้า ๆ.

เรื่องมรวาสจะมีสติอย่างไรก็พอจะเห็น.

□